

rada. Na višem nivou učenja ortodoksna transformaciona pravila su primjenljivija. Znači, što se više približavamo višem nivou, nastava materinjeg i stranog jezika sve više konvergira.

Ovo ukazuje na to da bi validni obrasci u nastavi engleskog kao stranog jezika, kao i vjerojatno i u drugim jezicima, trebalo da zadovolje sljedeće kriterije: da budu samoekspanatorni, laki za razumijevanje i građeni oko ličnog glagolskog oblika. U stvari, za svaki lični glagolski oblik treba dati obrazac i prilošku odredbu koja pokazuje vrijeme događanja radnje. Primjenom pravila, obrasci ličnih glagolskih oblika u potvrdnom obliku, prema obrascu-modelu, mogu se pretvarati u upitni, odrečni, odrečno-upitni oblik, ili, na primjer, rečenice u sadašnjem vremenu u prošlo, buduće ili neko drugo vrijeme. Na ovim obrascima primjenjivala bi se jednostavna pravila, kako bi se proizvele razne rečenice i iskazi. Rečenica bi mogla da se proširuje dodavanjem elemenata za razne rečenične pozicije, kao, na primjer, objekt, razni adverbijalni dodaci i slično. Proširivanje bi takođe moglo da se vrši u okviru pozicija raznim modifikacijama ili supstitucijama. Na primjer, u imeničkoj poziciji, odnosno frazi, imenica može da se modifikuje pridjevom, predložkom frazom, relativnom rečenicom itd. Ove fraze ili riječi sa odgovarajućim intonacionim završetkom mogu da budu posebni iskazi ili da se kombinuju sa drugim riječima i frazama i tako čine složenije rečenice, odnosno iskaze.

Učenje obrazaca i pravila trebalo bi da je kognitivno orijentisano: memorisanje se koristi samo u prikladnim situacijama, i to u manjem stepenu. Kako jezičke strukture sačinjavaju sistem, ovaj sistem bi trebalo svjesno usvajati, zatim vježbati do nesvjesne upotrebe-automatizacije, nakon čega slijedi primjena u komunikaciji.

Milica Gačić

UDŽBENIK STRANOG JEZIKA ZA NEFILOLOŠKE FAKULTETE

U nastavi stranih jezika udžbenik ima posebno mjesto jer je osnovni izvor znanja, a u našoj nastavnoj praksi nerijetko je i jedini izvor — pogotovo u strukama s malim brojem studenata, gdje studentima nisu dostupni drugi izvori za strane jezike. Osim toga, drugi izvori, ako i postoje, nisu prilagođeni zahtjevima nastavnog programa, jer je opseg jezične građe određen nastavnim programom, a sve jezične strukture koje se nalaze u izvanudžbeničkom materijalu nisu podjednako važne za komuniciranje u struci. Nisu ni jednako teške, pa se moraju pravilno izabrati i pravilno odmjeriti, rasporediti, te opet u određenim intervalima ponavljati da bi bile usvojene.

Udžbenik stranog jezika mora osiguravati povezanost jezičnoga gradiva, zbog jezične sistematičnosti, mora osiguravati ponavljanja u adekvatnom obliku i količini, zbog snažnog djelovanja zaboravljanja, i mora sadržavati elemente kulture jer zbog grešaka na nivou kulturnih razlika u jezicima često dolazi do nerazumijevanja ili prekida komunikacija.¹

¹ Naum Dimitrijević *Problems and implications of contrastive analysis of vocabulary and culture*. Papers and Studies in Contrastive Linguistics, Poznan, 7/1977, str. 142.

Kad se odrede zadaci udžbenika stranog jezika s obzirom na struku, moramo se odlučiti i za vrstu udžbenika. Za koju ćemo se vrstu (cjelovit, diferenciran ili programiran)² udžbenika odlučiti, ovisi kako o postavkama nastavnog programa i zadacima nastave, tako i o materijalnim mogućnostima izdavača, koje su često faktor što određuje broj ljudi koji sudjeluju u izvršenju i sve oblike rada i materijala koji bi mogli doći u obzir.

Međutim, ako nema velikih ograničenja u prethodnom smislu i ako imamo sposoban autorski tim, smatramo da udžbenik stranih jezika mora biti prije svega diferenciranog tipa (što je i logično jer u toku nastave treba steći određene vještine i navike), da pojedine situacije, gdje je to izvodivo moraju biti popraćene drugim medijima (grafofolijama, zvučnim snimcima, magnetofonskim vrpčama koje potpuno prezentiraju situaciju), da strukture i leksička problematika — koje su bitne za struku — treba da budu, ako su za to pogodne, programirano obrađene, odnosno da materijal bude programiran za ona jezična područja za koja se pretpostavlja da bi mogla studentima biti problem. Bilo bi prikladno kad bi takav materijal studenti imali na raspolaganju za samostalan rad, prema vlastitim potrebama. Posebno su važni kao dijelovi diferenciranog udžbenika: radne bilježnice, kontrolni zadaci i testovi, nastavni listovi itd.

Usvajanje stranog jezika ima svoje zakonitosti i odlike vezane za razlike i sličnost između materinskog i stranog jezika, kao i specifičnosti koje nameće određena struka, pa se u konkretnoj realizaciji udžbenici za različite strane jezike moraju nužno razlikovati. Udžbenik stranog jezika, bez obzira na to o kojem se stupnju obrazovanja radi, mora u pogledu načina izlaganja gradiva zadovoljavati psihološke uvjete usvajanja stranog jezika. Autor udžbenika mora dobro poznavati područja na kojima dolazi do negativnog transfere iz materinskog jezika, a posebno dobro mora umjeti prezentirati i gradirati nastavne sadržaje, te među njima održati logički kontinuitet.

Dijelimo mišljenje s autorima koji smatraju da je »bitan i najvažniji zadatak sveučilišne nastave osposobljavanje studenata za stjecanje novih spoznaja«³. Za to se student neće osposobiti doslovno točnim reproduciranjem sadržaja udžbenika već tako da u toku studija raznim oblicima samostalnoga rada — povezuje svladavanje sistematskog znanja s istraživačkim radom i stječe nove spoznaje.

Vidimo da se kao oblik rada na visokoškolskom stupnju obrazovanja ističe samostalan rad studenata i njihovo osposobljavanje za daljnje samo-obrazovanje, kojem treba da pridonese ne samo udžbenik, već i svi drugi izvori koji se upotrebljavaju u nastavnom procesu i izvan njega.

Kako bi tome pridonijeli, trebalo bi da udžbenici, koji odgovaraju suvremenim potrebama, budu pisani tako da studente ne samo upoznaju sa znanosti poznatim, već da ih i osposobljavaju za traženje novoga, te da potiču želju za znanjem. Da bi udžbenici to postigli, »trebalo bi da napuste pozitivističko sakupljanje činjenica...«⁴ Primijenjeno na udžbenike stranih jezika na visokoškolskom stupnju obrazovanja, to znači da udžbenik ni-

² Odluka o načelima i standardima koje mora ispunjavati udžbenik, *Prosvjetni vjesnik*, Zagreb, 4/1978.

³ Vlado Schmidt, *Visokoškolska didaktika*, PKZ, Zagreb, 1972. str. 37.

⁴ *Ibidem*, str. 52.

kako ne može služiti kao sredstvo koje sadrži samo informacije o stranom jeziku, već mora težiti osposobljavanju studenata za korištenje informacija i usvajanje znanja iz izvora koji nisu na njegovu materinskom jeziku, te istovremeno uz tu sposobnost izgrađivati naviku a time i potrebu za trajnim korištenjem takvih izvora.

Imajući na umu naznačene zahtjeve, smatramo da je visokoškolski udžbenik stranog jezika nastavni materijal, čiji je sadržaj tako odabran i prezentiran da u studenata razvija sposobnost korištenja stručnih informacija na stranom jeziku pomoću različitih medija. (Naravno, za sada se u tu svrhu najčešće upotrebljavaju pisani izvori.)

Obrazovanje na visokoškolskom stupnju nastave karakteriziraju mnoge specifičnosti koje moramo imati na umu ako želimo da udžbenik odgovara ciljevima i zadacima nastave. Jedna od glavnih karakteristika nastavnog materijala i udžbenika jest njihova tematska i sadržajna usmjerenost na struku, a druga važna karakteristika trebalo bi da bude mogućnost individualnog pristupa svladavanju materije u udžbeniku. Smatramo da je zahtjev za mogućnošću individualnog pristupa važan na svim stupnjevima obrazovanja, ali da na visokoškolskom stupnju njegova važnost dolazi još više do izražaja jer se radi o odraslim polaznicima, jer pohađanje nastave vrlo često nije obavezno, jer uz redovni studij postoji i studij uz rad i jer studenti uglavnom već imaju izgrađen vlastiti pristup materiji i vlastiti način učenja.

Udžbenik bi morao imati sadržaje koje bi studenti mogli obrađivati u vrijeme kad im je to najpogodnije, morao bi im osigurati brzinu napredovanja kroz gradivo prema njihovim mogućnostima, za »teže« dijelove bi trebala postojati dodatna objašnjenja i savjeti, način učenja bi u svakoj lekciji morao biti različit, a sadržaji i načini korištenja trebalo bi da odgovaraju interesima i sklonostima studenata.

Ako počemo od definicije koju smo dali za udžbenik stranog jezika na visokoškolskom stupnju obrazovanja i od osnovnih zahtjeva kojima bi ta vrsta udžbenika trebalo da udovoljava, onda smatramo da se u izboru vrste udžbenika ne možemo ograničiti samo na jednu vrstu kao na posebno preporučljivu, već da to ovisi i o cilju i zadacima nastave jezika određenog tečaja, a u svakom slučaju se zalažemo za to da udžbenik ne bude samo jedno sredstvo (na primjer knjiga), nego da bude popraćen i drugim sredstvima i materijalima.

Izradi udžbenika prethodi, po prirodi procesa obrazovanja, izrada nastavnih programa. Budući da nastavni programi obavezno sadrže opseg svakog nastavnog predmeta, organizaciju i način izvođenja svih oblika nastave, način i oblike stalnog praćenja znanja studenata i izvršavanje drugih obaveza iz nastavnog predmeta, popis obaveznih udžbenika i priručnika, kao i obaveznu i neobaveznu literaturu,⁵ vidimo da dobrim dijelom određuje i sadržaj udžbenika.

U obrazloženju Općih programskih osnova kaže se: »Student u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja u pravilu nastavlja učenje onog stranog jezika koji je učio na prethodnom stupnju obrazovanja, ostvarujući sadržajnu povezanost s programskom strukturom završnog

⁵ Zakon o visokom obrazovanju, Narodne novine, Zagreb, 15/77, član 57.

stupnja srednjeg obrazovanja. Odstupanja od tog principa moguća su samo iznimno, kada to traže specifične potrebe udruženog rada.

Na visokom stupnju obrazovanja studenti nefilološke struke uče strani jezik u direktnoj vezi sa strukom, odnosno sa znanstvenom disciplinom koju studiraju.⁶

Dalje se u obrazloženju nastavlja: »Stoga se nastavni programi stranih jezika za svaku pojedinu struku izrađuju prema zahtjevima udruženog rada kojemu ta struka koristi. U izvođenju nastave primjenjuju se posebni pristupi, metode i tehnike rada koje se suštinski razlikuju od onih u nastavi općeg stranog jezika. Tekstualni materijal, seminarski i ispitni zadaci uzimaju se direktno iz predmeta struke koju student studira, tako da istovremeno povezuju znanja iz struke i stranog jezika u funkciji te struke.«⁷

Budući da neke struke imaju malo studenata, često se događa da nastavnik pojedinac mora sam izrađivati i predlagati program, bez mogućnosti svestranijih konzultacija i kritičkog razmatranja problematike sa stručnjacima, a zatim po njemu stvarati i pisati udžbenik i druge nastavne materijale.

U Općim programskim osnovama inzistira se na što racionalnijoj organizaciji nastave i predlaže rad u grupama, ovisno o prethodnom poznavanju stranog jezika. Kad se radi o udžbeniku, to znači unošenje što više elemenata za uspješan rad i napredovanje svakog pojedinca. Zakon o visokom obrazovanju SR Hrvatske propisuje obavezu da organizacije udruženog rada visokog obrazovanja utvrde rokove u kojima se obavezno obavlja preispitivanje nastavnih planova i programa, a rok ne može biti dulji od trajanja određenog studija.

Smatramo da nastavni programi, imajući na umu svrhu i cilj tečaja, vrijeme trajanja tečaja, potrebe i interese studenata određene struke, a na osnovi analiza i objektivne procjene, moraju globalno odrediti sadržaj udžbenika. Budući da se ne uči čitav sistem jezika, već dijelovi koji su važni za struku, u programu ti dijelovi moraju biti jasno istaknuti i u pogledu:

- ideja koje student mora znati izraziti
- struktura jezika (koji su dijelovi jezičnog sistema funkcionalno važniji od drugih)
- leksike i semantičkog nivoa
- elemenata kulture
- situacionih konteksta (koje su teme i karakteristične situacije i koji su kanali komunikacije kojima će se student najčešće koristiti u okviru svoje struke)
- jezičnih vještina
- posebnih jezičnih vještina (npr. prijevoda ili interpretacije).

Do tih podataka možemo doći putem analize sadržaja struke i analize jezika struke. Za te analize služe objektivni istraživački postupci, posebno za svaki nivo jezika (fonološki, gramatički, leksički i semantički). Razmještaj, slijed, segmentiranje većih cjelina, grupiranje i integracija, vrši se u skladu s principima i postupcima didaktičko-metodičke obrade udžbenika.

⁶ Prijedlog općih programskih osnova visokog obrazovanja, Delegatski vjesnik, Zagreb, 62, 1977, str. 12.

⁷ Ibidem, str. 13.

Za koncepciju (projekt) izrade udžbenika možemo reći da je, svakako, prva faza pri izradi udžbenika i da mora sadržavati osnovne sadržajne, pedagoške, metodske, psihološke i lingvističke principe kojih će se autor držati.

Pojam koncepcije (projekta) udžbenika dosta je široko obrađen u materijalu Stalne konferencije jugoslavenskih izdavača udžbenika. »Koncepcije udžbenika za pojedine nastavne predmete zamišljene su kao operativni stručno-pedagoški dokumenti standardizacije osnovnih zahteva, neke od tih zahteva čine obaveznim za autore (odnos udžbenika prema nastavnom programu, obim udžbenika, tehničko-higijenski standardi i dr.), dok su drugi stavovi izlagani u vidu sugestija (opšta didaktička struktura udžbenika, konkretni metodski postupci u izlaganju sadržaja, izbor dodatnih tekstova, ilustracije i dr.«⁸

Smatra se da je uloga koncepcije udžbenika da »pomogne piscima da na najbolji mogući način, indirektno svojim tekstom, odgovore na sledeća pitanja: u čemu se sastoji posebnost datog udžbenika, šta treba da sadrži udžbenik, na kojim principima treba da se zasniva izbor sadržaja, u kakvom odnosu stoji udžbenik prema vaspitno-obrazovnim zadacima određenog predmeta i prema nastavnom programu, kakva idejno-naučna svojstva treba da poseduje udžbenik, odnos udžbenika prema savremenim dostignućima, odnos udžbenika prema razvijanju naučnog mišljenja i razumevanja i društvenih procesa i fenomena, itd.«⁹

Ukratko, ako želimo pisati udžbenik, moramo biti sasvim sigurni za koja da pišemo, koja mu je svrha i kakav udžbenik želimo napisati. Tu nam je vodič, ako postoji, koncepcija udžbenika. Koncepciju čine generalni principi organiziranja materijala i postupaka. Ne specificiraju se detalji koje će materijal sadržavati, ali se ističu karakteristike koje te materijale čine jedinstvenima. Koncepcija služi kao okvir za izradu detaljne specifikacije nove materije. Smatramo da bi koncepcija morala sadržavati ove elemente:

- cilj i zadatke udžbenika
- odnose nastavnog programa i udžbenika
- idejno-znanstvenu i etičku stranu udžbenika
- principe didaktičkog oblikovanja udžbenika
- tematske sadržaje, jezično gradivo i jezične vještine koje se kroz te sadržaje usvajaju
- veze i odnose jezika i struke (uloga jezika kao medija za usvajanje stručnih znanja)
- način obrade gradiva (didaktičko-metodička strana)
- način prezentiranja, uvježbavanja, upotrebe materije izložene u udžbeniku
- specifičnosti koje su bitne i način pristupa izlaganju gradiva (induktivni, deduktivni, poluprogramirani ili programirani pristup).

Razrada koncepcije znatno pridonosi objektivizaciji rada na stvaranju i vrednovanju školskog udžbenika. Međutim, pri izradi koncepcije udžbeni-

⁸ Radislav Ničković, *Teorijsko-metodološki aspekti stvaranja, procjenjivanja i usavršavanja udžbeničke literature*, Zbornik: *Savremeni udžbenik i problemi rada na njemu*, Stalne konferencije jugoslavenskih izdavača udžbenika, Beograd, 1970, str. IX.

⁹ Ibidem.

ka ne smijemo pretpostaviti da će udžbenik biti nadomjestak nastavniku i nastavnom procesu.

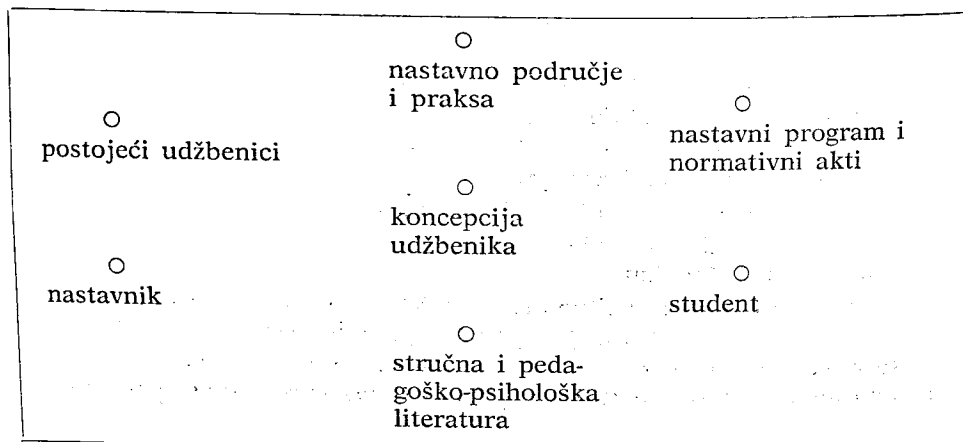
Neki autori problem koncipiranja udžbenika sužavaju do te mjere da poantu stavljaju na pojedine elemente strukture udžbenika. Tako Mitropan kaže: »Problem koncepcije novog udžbenika za žive jezike (...) na prvom mjestu uključuje tekst kao središnjju, osnovnu didaktičku materiju.«¹⁰

Mi, međutim, stojimo na stajalištu da je tekst samo jedan od problema pri izradi koncepcije nastave, a da su isto toliko bitni svi ostali elementi koje sadrži udžbenik.

Pri stvaranju koncepcije (projekta) udžbenika moramo se služiti nekim izvorima i uporištima radi što naučnijeg i što objektivnijeg pristupa problematici. Smatramo da pri izradi koncepcije udžbenika kao osnovni izvori treba da služe:

- nastavna praksa
- rezultati dostignuća pedagoških i lingvističkih znanosti radi unapređenja odgojno-obrazovnog procesa (posebno primijenjene lingvistike, sociolingvistike i psiholingvistike)
- ispitivanje elemenata u odnosu udžbenik — student
- razni normativni akti (ako postoje) kao što su: zakoni o udžbenicima, teze za izradu udžbenika i sl.
- objektivni načini procjene postojećih udžbenika (pedagoški eksperimenti)
- razne valorizacije udžbenika, nastavnih programa i samih koncepcija (razni prikazi, kritike i recenzije).

Sam proces izrade koncepcije (projekta) jest valoriziranje odnosa: znanstveno područje (ili nastavno područje), praksa — nastavni program — udžbenik, te subjektivnih faktora: studenta i nastavnika. Koncepcija kao povezujući faktor određuje odnos između ostalih elemenata nastavnog procesa, te se tako postavlja kao središnji element, što možemo prikazati ovako:

¹⁰ Petar Mitropan, Struktura teksta u udžbeniku ruskog jezika, *Nastava i vaspitanje*, Beograd, br. 1—2, 1964, str. 43.

Prema shemi vidimo da je koncepcija udžbenika središnji element na koji utječu svi elementi nastavnog procesa, ali ti elementi i međusobno utječu jedni na druge. Osim o tim elementima, koncepcija (projekt) za izradu udžbenika ovisi vrlo često i o ovim elementima:

1. Tko sudjeluje u izradi udžbenika, što znači da koncepcija dobrim dijelom ovisi i o tome da li je autor pojedinac ili udžbenik izrađuje autorski tim. Mogućnosti autora pojedinca (polazeći od činjenice da je dobar stručnjak, metodolog i pedagog, kao i kvalitetan pisac) mnogo su manje od mogućnosti autorskog tima u kojem bi trebalo da budu: lingvist, metodičar, pedagog, psiholog, praktičar iz struke, nastavnik praktičar, ilustrator i lektor stranog jezika. Naravno, angažiranje kompletnog tima može dati mnogo prihvatljivije rezultate, ali zahtijeva i veća financijska sredstva i materijalne pogodnosti za autore.

2. Korištenje laboratorija pretpostavlja izradu posebnih materijala za rad, a glavna je karakteristika tih materijala da su autentični, odnosno da ih je snimio izvorni govornik.

Izuzetno je korisno (s obzirom na uglavnom izrazito mali broj sati) organizirati funkcioniranje laboratorija bibliotečkog tipa. Segmenti koji se odnose na pojedine nastavne cjeline (lekcije) treba da budu snimljeni na posebne vrpce, i student po potrebi uzima one dijelove koji su mu potrebni i na njima radi, individualno, prema potrebi.

Osim osnovnog teksta nastavne cjeline tu bi mogli biti ukomponirani razni oblici govornih jezičnih vježbi (uključujući i one poluprogramiranog tipa kod kojih student nakon svog odgovora čuje pravilnu verziju ili, još bolje, ako je moguće, više njih). Jezični laboratorij je osobito pogodan za vježbanje razumijevanja slušanjem, i takvim oblicima nastava se maksimalno individualizira.

Stoga, ako studenti imaju mogućnost korištenja jezičnog laboratorija, smatramo vrlo važnim zadatkom stvaranje posebnih materijala u tu svrhu, jer laboratorij može znatno pridonijeti naporima studenata da svladaju određeno gradivo u smislu njegove praktične upotrebe.

3. Gdje god je moguće (s obzirom na prostorne mogućnosti) potrebno je za nastavu stranih jezika formirati specijaliziranu učionicu. Specijalizirana učionica za strane jezike treba da bude tako organizirana da stvara radnu atmosferu za učenje stranih jezika. Radni prostori moraju biti prilagođeni zahtjevima pojedinih aktivnosti koje se odvijaju u nastavnom procesu, pa bi, po mogućnosti, mogao postojati odjeljak za debatu, odjeljak za slušanje ploča ili magnetofonskih snimaka, odjeljak za rad na stručnoj literaturi, odjeljak za izradu pismenih vježbi, a da istovremeno prostor bude fleksibilan da se bez problema može prilagoditi i za kolektivni rad.

Tu treba da postoje razna nastavna sredstva i pomagala: od priručne biblioteke, malog resursnog centra s materijalom koji dopunjava udžbenik i druge izvore, a namijenjen je individualnom radu, pa do tehničkih pomagala. Pri izradi udžbenika autor mora uvažavati sve mogućnosti koje nude takvi radni prostori i udžbenik mora pružati mogućnosti za razne oblike rada.

Moguće je izraditi sasvim drukčiju koncepciju udžbenika i nastave ako u ustanovi funkcionira dobro organizirana bibliotečna služba koja

studentima stavlja na raspolaganje stručnu literaturu i periodiku. Ako su, uz to, studentima omogućene redovite konzultacije s nastavnikom, tada studenti mogu usvajati strane jezike na autentičnom materijalu. Nastavnik može studente koji imaju adekvatno predznanje u jeziku uputiti da samostalno obrade neko područje, da ga pripreme (uz pomoć nastavnika) i prezentiraju svojim kolegama. Mislimo da je to jedan od zaista efikasnih načina da student postane subjekt u nastavi, a nastavnik da bude koordinator i organizator nastavnog procesa.

5. Daljnji faktor koji treba imati na umu pri izradi koncepcije jest postojanje studija uz rad. Većina do sada iznesene materije odnosi se na redovni studij, s pretpostavkom da studenti prisustvuju predavanjima. Međutim, mnogo je teže izraditi koncepciju udžbenika stranih jezika za studij uz rad, gdje se uglavnom odvijaju procesi samoobrazovanja, što se teško postiže u stranim jezicima. Zbog toga ovdje udžbenik ima presudnu ulogu i akcent je na njegovoj obuhvatnosti i svestranosti. Osim toga, takav udžbenik osim općih nastavnih principa mora poštovati i one koji se u pedagoškoj literaturi posebno označavaju kao andragoški.

Znači, nastavni sadržaji, po načinu kako su izloženi, za takve potrebe moraju biti što konkretniji, jednostavniji, eksplikativniji, kako ih nastavnik ne bi morao posebno i dodatno objašnjavati.

6. Pitanje izrade koncepcije udžbenika posebno se postavlja kod grana u kojima jedan jezik ima poseban položaj i značenje, kao na primjer engleski u brodogradnji, pomorstvu i zračnom prometu. U visokoškolskim ustanovama takvih usmjerenja javlja se problem studenata koji su učili druge strane jezike, pa se u praksi to obično rješava na dva načina: ili se studenti koji su učili druge jezike uopće ne primaju, ili se primaju pa se za njih organiziraju posebni elementarni ili preliminarni tečajevi s povećanim brojem sati. Smatramo da je prvi oblik rješenja vrlo teško prihvatiti, iako u praksi egzistira, i da je našem društvu i školskom sistemu mnogo primjerenije drugo rješenje. Ovdje se javlja problem koncipiranja nastavnih materijala koji će odgovarati takvu ubrzanom tempu kako bi se nakon određenog vremena (obično je za to predviđena prva godina) učenici uključili u normalan rad na jeziku struke. Svakako, to je specifičan, vrlo ozbiljan problem čije se rješenje mora u koncepciji jasno naznačiti i dati konkretne sugestije, osobito u pogledu:

- najoptimalnijeg usvajanja osnova jezika (engl. common core)
- prednosti tehnika prezentiranja i uvježbavanja u udžbenicima za tu svrhu.
- postizanja brzog uvođenja u jezik struke.

7. Koncepcija udžbenika stranog jezika uvelike ovisi i o tome da li za određenu struku već postoje udžbenici stranog jezika. Ako udžbenici postoje, mogu se pri izradi koncepcije iskoristiti iskustva iz rada s njima, odnosno može se doći do nekih zaključaka putem njihove analize i procjene. Tako su posebno korisni odgovori na ova pitanja: da li se udžbenik podudara s programom, daje li adekvatan presjek kroz matičnu struku studenata, je li udžbenik s obzirom na pristup jezičnoj materiji pogodan za usvajanje jezika struke i da li se adekvatna pažnja posvećuje jezičnim elementima i vještinama koje su posebno važne u komunikaciji u odre-

denoj struci. Odgovori na ta pitanja mogu biti dobar putokaz pri koncipiranju novog udžbenika jer se mogu prihvatiti pozitivna iskustva, odnosno izbjeci momenti koji su se pokazali kao negativni.

Koncepcija udžbenika može se postaviti šire i slobodnije ako izdavač i autor imaju mogućnost eksperimentalne provjere materijala za udžbenik prije njegove konačne realizacije. Faza eksperimentalne provjere materijala ima korektivnu ulogu jer se na taj način provjerava koncepcija udžbenika, njegov sadržaj, kompozicija i didaktička rješenja te primjerenost, kako u pogledu postupaka, tako i u pogledu jezika i stila. Prati se i odnos studenata (ili učenika) i udžbenika.

U praćenju podobnosti eksperimentalne materije osim autora trebalo bi da sudjeluju i nastavnici praktičari. Postupcima eksperimentalne provjere i vrednovanja treba pristupiti planski i organizirano. Smatramo da je potreban poseban program praćenja koji bi trebalo da sadrži:

- upute za nastavnike koji sudjeluju u eksperimentalnoj provjeri
- upitnike ili dnevnik u koje bi se unosila zapažanja, na primjer:
 - kako udžbenik ostvaruje zahtjeve programa
 - kakav je izbor tekstova i prilagođenost dobi, interesima i struci
 - kakva je didaktička vrijednost materije
 - mišljenja o strukturi i opsegu
 - mogućnost korištenja u nastavi i izvan nastave
 - načini poticanja studenata na samostalan rad i razvijanje mišljenja, itd.

Naravno, mogući su i poželjni posebni projekti sa znanstvenom metodologijom ispitivanja vrijednosti udžbenika ili materijala za udžbenike. Smatramo da je to nužno provesti kad su posrijedi osnovnoškolski udžbenici i udžbenici pripreme faze srednjeg obrazovanja, a teže ih je provesti kad je riječ o jeziku struke u visokom obrazovanju jer je takav udžbenik često namijenjen vrlo ograničenom broju studenata, pa, uglavnom, nemamo sredstava za takav rad.

Bilo da se eksperimentalni materijal udžbenika provjerava u praksi, putem subjektivne procjene nastavnika i autora materijala za udžbenik, bilo putem znanstvenog ispitivanja, potrebno je rezultate tih provjera iskoristiti pri konačnom oblikovanju udžbenika. U istu svrhu služe i rezultati procjene već postojećih udžbenika.

Literatura

- Fučijaš, Đ., *Udžbenik — izvor studiranja*, Pedagoški rad, Zagreb, br. 9—10, 1970.
Jurčić, M., *Problemi udžbeničke stvarnosti*, Strani jezici, Zagreb, br. 1—2, 1975.
Odluka o načelima i standardima koje mora ispunjavati udžbenik, Prosvjetni vjesnik, Zagreb, br. 4, 1978.
Opće programske osnove visokog obrazovanja, Narodne novine, Zagreb, br. 32, 1977.
Schmidt, V., *Visokoškolska didaktika*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1972.
Šimleša, P., *Sveučilišni udžbenici*, Obrazovanje i rad, Zagreb, br. 1, 1975.